

Blijmoedig op weg naar de trein

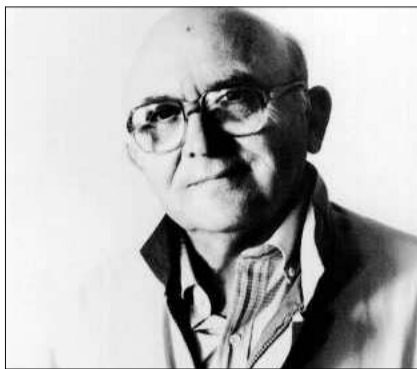
Aharon Appelfeld: *Badenheim*
1939. Vertaald uit het Ivriet door Kees Meiling. Ambo, 148 blz. € 16,95

Lente 1939. In het Oostenrijkse kuuroord Badenheim laat de zon zich weer zien, bloembakken verschijnen aan de gevels van de huizen, de impresario dr. Pappenheim arriveert, om te zorgen dat het de vakantiegangers in cultureel opzicht aan niets zal ontbreken. De kruiers van het hotel lopen af en aan met de bontgekleurde koffers van de gasten, de aardbeientartjes vliegen de banketbakkerij uit. Alles is net als anders. Alleen de vrouw van de apotheker lijdt aan waandenkbeelden. De vertrouwde gasten lijken haar opeens doodziek. En ze heeft het steeds maar over haar joodse ouders, ver weg in Polen. Er is nog iets vreemds. De Sanitaire Dienst begint inspecties te houden. Niemand weet waarom. Maar als bekend wordt gemaakt dat alle joodse burgers zich bij de Sanitaire Dienst moeten laten registreren, doet iedereen dat trouw. Vrijwel alle vakantiegangers in Badenheim zijn joods. Keurige mensen.

Dan komt het bericht dat iedereen naar Polen moet vertrekken. Het kantoor van de Sanitaire Dienst hangt vol met affiches van het mooie Poolse landschap. Men is dan ook vol goede moed over de aanstaande reis, de lucht is er fris, er wonen veel joden, en Jiddisj is een mooie taal. De waandenkbeelden van de apothekersvrouw verdwijnen. Ze verheugt zich op het weerzien met het land van haar jeugd. Op de dag van vertrek gaat men welgemoed in optocht naar het station, koopt limonade voor onderweg. Zelfs als de trein blijkt te bestaan uit goederenwagons, houdt dr. Pappenheim er de moed in: 'Als de wagons zo smerig zijn, moet dat betekenen dat de reis niet ver is.'

Dat is de laatste zin van *Badenheim* 1939, sober verteld door de Israëlitische auteur Aharon Appelfeld, even sober vertaald door Kees Meiling. Het boek maakte Appelfeld in 1980 beroemd in Israël en daarbuiten. In 1983 werd het boek al eens uit het Engels (niet uit het oorspronkelijke Hebreeuws) vertaald, maar Appelfeld is in Nederland nooit erg bekend geworden. Uitgeverij Ambo probeert het nu nogmaals, en hopelijk met meer succes. Vorig jaar verscheen al de vertaling van zijn autobiografie, *Het verhaal van een leven* (1999), waarin hij beschrijft hoe hij als joods jongetje de oorlog overleefde in de Oekraïense bossen. En na *Badenheim* 1939 kan men nog even voort, want in totaal schreef Appelfeld meer dan veertig boeken. Hij heeft veel geschreven over de tijd die voorafging aan de Tweede Wereldoorlog, over de dreiging die de joden boven het hoofd hing, maar vooral over hun naïviteit. Zo ook in *Badenheim* 1939. Volgens Appelfeld is zijn beschrijving gebaseerd op zijn eigen ervaringen. Hij ging elke zomer met zijn ouders naar een dergelijk kuuroord, waar de joodse middenklasse massaal trachtte te ontsnappen aan het eigen kleinburgerlijke milieu.

Het verhaal mag dan gebaseerd zijn op ware gebeurtenissen, toch maakt het een surrealistische indruk. Doordat de historische context ontbreekt, doordat de personages nogal karikaturaal zijn, en ook doordat er ongewone dingen gebeuren. Het is een vervreemdende ervaring om het boek te lezen. Het doet aan Kafka denken, die door Appelfeld als zijn leermeester wordt beschouwd.

Aharon Appelfeld Foto uitgeverij Anthos

Maar terwijl Kafka zich laat lezen als een verontrustende parabel, is er bij Appelfeld iets anders aan de hand. Bij Kafka, hoe onheilspellend ook, kan de lezer denken: gelukkig is het nog niet zover. Bij Appelfeld echter dringt het besef zich op dat de werkelijkheid nog veel minder voorstelbaar was. Appelfeld laat de ergste gruwelen uit de Tweede Wereldoorlog ongenoemd. 'Ik wil alleen schrijven over mensen die menselijk blijven', zei hij in een interview.

Die omzichtige benadering werkt soms heel sterk. De suggestie van het onheil dat de brave vakantiegangers in Badenheim boven het hoofd hangt, is voldoende om de lezer de rillingen over de rug te laten lopen. Voor de naïeve, kleinburgerlijke joden die geen weet hadden van wat zich om hen heen af-

Voor de naïeve joden die Appelfeld beschrijft waren de nazi's een soort natuurgeweld

speelde, was het nazi-geweld een soort natuurkracht waardoor ze overspoeld werden. Appelfeld vertelde Philip Roth in een interview dat hij gefascineerd was door de argeloosheid van de joden, die zich zo makkelijk in getto's lieten opsluiten en naar kampen lieten voeren.

Toch lijkt het soms alsof Appelfeld bang is om dieper door te dringen. Hij idealiseert hen niet, ze zijn vaak dom, of naïef, soms zelfs gemeen, maar het blijven slachtoffers. En de daders, die zijn afwezig. In *Badenheim* 1939 komt geen nazi voor. De Sanitaire Dienst is een abstract begrip. Appelfeld, zegt hij zelf, interesseert zich niet voor de daders. Mensen die hem wilden vermoorden kan hij niet begrijpen en wil hij niet begrijpen.

Dat is niet per se een bezwaar. In zijn roman *Tzili* (1983), over een joods meisje dat zichzelf moet zien te redden in de oorlog, worden de gebeurtenissen gezien door de ogen van een kind. Een kind dat geen weet heeft van daders, en slechts geconfronteerd wordt met duistere krachten die haar blijkbaar willen vernietigen. Dat werkt. Dat maakt *Tzili* zelfs tot een van de mooiste boeken over de jodenvervolgung. Maar soms voldoet zo'n kinderlijk perspectief niet. De jodenmoord werd niet gepleegd door duistere, mythische krachten, maar door gewone mensen. Misschien is het onmenselijk om van Appelfeld te vragen zich in die 'gewone mensen' te verdiepen, maar als hij het zou aandurven, zou zijn indrukwekkende werk nog aan kracht winnen.

HILDE PACH